

УДК 94(477.83/86):929 о. І. Наумович: 615.015.32 “18”

Ірина Орлевич

**“...и онъ будетъ имъ тѣмъ, чѣмъ долженъ быть, –
отцем, врачомъ душъ и тѣлесъ!..”:**

о. Іван Наумович про священників і гомеопатію

Священик Іван Наумович (1826–1891) був прихильником лікування гомеопатичними засобами, що обґрунтовував недостатнім рівнем розвитку тогочасної медицини, її недоступністю для сільського населення Галичини. Свої теоретичні міркування та власний практичний досвід він виклав у надрукованих у русофільському періодичному виданні “Временникъ Института Ставропигійского” статтях про гомеопатію, які були присвячені лікуванню людей (“Душпастирство и гомеопатія”) і тварин засобами гомеопатії (“Найголовнѣйшіи болѣзни домашнего скота, и способъ ихъ лѣченія средствами гомеопатическими”). Оздоровлення недужих, на думку І. Наумовича, належить до священничих обов’язків поряд із виконанням безпосередніх душпастирських функцій. Гомеопатія приваблювала о. Івана своєю ефективністю, доступністю й нешкідливістю, на відміну від традиційної медицини. Цей спосіб лікування набув певної популярності на галицьких теренах у ХІХ ст., і вдавалися до нього переважно саме священники, намагаючись таким чином прислужитися парафіянам. Своєю теоретичною та практичною діяльністю І. Наумович прагнув поширити серед селянства культуру медичних знань, побороти існуючу забобонність і віру в магію.

Ключові слова: Іван Наумович, священники, гомеопатія

Iryna Orlevych

“... and he will be for them what he should be, – a father, a physician of souls and bodies!”: Fr. Ivan Naumovych on priests and homeopathy

Priest Ivan Naumovych (1826–1891) was a supporter of a treatment with homeopathic remedies, which he justified by the insufficient level of development of contemporary medicine, its inaccessibility for the rural population of Galicia. He described his theoretical discourses and his own practical experience in the articles on homeopathy published in the Russophile periodical publication “Vremennik of the Stauropigion Institute”, which were devoted to the treatment of people (“Pastor and homeopathy”) and animals by means of homeopathy (“The most important diseases of livestock and the ways of their treatment by means of

1.2. Церква та суспільство в Австро-Угорській та Російській...

homeopathy”). According to Ivan Naumovych, the healing of the sick belongs to the priest’s duties, along with the performance of the immediate pastoral functions. Homeopathy attracted Fr. Ivan by its efficiency, availability and harmlessness, unlike traditional medicine. This method of treatment has gained some popularity on the Galician territories in the 19th century, and mainly the priests resorted to it, thus trying to serve parishioners in such a way. In his theoretical and practical activities, Ivan Naumovych sought to spread the culture of medical knowledge among the peasantry, to overcome existing superstitions and belief in magic.

Keywords: Ivan Naumovych, priests, homeopathy

Роль священника у ХІХ ст. була ваговою й багатоаспектною в суспільно-політичному житті галицьких українців. Священнослужителі не тільки виконували свої безпосередні душпастирські обов’язки – вони також часто ставали політичними та громадськими лідерами, вели виховну і просвітницьку роботу серед населення, майже до кінця цього століття займали провідні позиції в суспільно-політичному житті українців Галичини. У сільській місцевості священник не раз був чи не єдиним представником інтелігенції у своїй громаді [1]. До цих численних функцій додалося ще лікування хворих, зокрема гомеопатичними засобами.

У публікованій праці маємо на меті показати погляди о. Івана Наумовича на проблему розповсюдження гомеопатичних знань у ХІХ ст. та роль священників у цьому процесі, на прикладі його діяльності проілюструвати зацікавлення греко-католицького духовенства знаннями з гомеопатії та її практичне застосування, а також описати особистий досвід священника у використанні такого методу лікування. Це питання частково вивчав львівський історик Василь Герун, дослідник біографії та діяльності Івана Наумовича [2].

Основою для написання статті слугували дві роботи І. Наумовича: одна – присвячена лікуванню гомеопатичними засобами тварин, а інша – людей [3; 4], що вийшли друком у русофільському періодичному виданні “Временникъ Института Ставропигійского”. Часопис одним із перших у тогочасній українській пресі

почав подавати на своїх сторінках інформацію про практичну медицину та гігієну [5] (у т. ч. поради щодо методів оздоровлення – як народними способами, так і медичними препаратами), а згодом і рекламу ліків, косметики тощо. Публікації І. Наумовича є джерелом для дослідження тогочасного стану медицини, характерних у той період проблем зі здоров'ям, ставлення селян до традиційних і нетрадиційних способів лікування, культури сприйняття селянством медичних знань і забобонності.

Іван Наумович народився 14 січня 1826 р. у с. Кізлів Буського району Львівської області. Як багатогранна особистість, він зумів реалізувати себе в кількох напрямках, про що свідчить його біографія: галицький письменник, політик, видавець, церковний і громадський діяч, греко-католицький (1851), а згодом православний (1885) священник, один із лідерів галицького русофільства, засновник Товариства ім. Михайла Качковського (1874). Видавав політичний тижневик “Русская Рада” (1871–1912), до 1880 р. був його редактором. За поширення православ'я був засуджений на 8 місяців ув'язнення на політичному процесі 1882 р., відомому як процес Ольги Грабар. У 1882 р. відлучений від Греко-католицької церкви. 6 жовтня 1885 р. у храмі Св. Георгія у Львові прийняв православну віру. Наступного 1886 року емігрував на територію Російської імперії, душпастирював у Києві. Помер 4 (16) серпня 1891 р. в Новоросійську, під час організації поселень на Кавказі для емігрантів з Галичини.

Отець Іван походив з інтелігентної родини: батько його був учителем, дід по материній лінії – священником. Навчався у львівській гімназії, після закінчення якої в 1844 р. продовжив освіту на філософському, а пізніше богословському факультеті Львівського університету та у Львівській духовній семінарії. Одружився 1851 р. з Теодорою Гавришкевич – дочкою греко-католицького ієрея, у тому ж році отримав висвячення із рук митрополита Михайла Левицького. Служив на парафіях у Городку, Перемишлянах (Перемишлянський район Львівської області) та Стрільчі

1.2. Церква та суспільство в Австро-Угорській та Російській...

(Городенківський район Івано-Франківська область). Виходячи зі своїх переконань і наукових поглядів, що духовно-релігійна та економічно-просвітня праця священника не лише покращить добробут і зміцнить моральність селян, а й сприятиме підвищенню його особистого авторитету [6], І. Наумович головну увагу зосереджував на потребі просвітництва народу [7; 8]. Серед іншого він дбав про поширення медичних знань, зокрема щодо подолання недуг гомеопатичними засобами, які застосовував і сам, перебуваючи парохом у Стрільчі.

Гомеотерапію [9] як самостійну систему лікування, популярний напрям альтернативної медицини, розробив і запровадив у практику відомий німецький лікар, професор Лейпцизького університету Самуїл Ганеманн (1755–1843). Він зробив висновки, що лікарські речовини викликають в організмі такі ж явища, як і хвороби, проти яких ці ліки діють специфічно, і що малі дози медикаментів діють інакше, а іноді й значно сильніше, ніж великі. Зростанню популярності гомеопатії сприяв успіх при лікуванні її засобами в Європі й Північній Америці під час епідемій холери і черевного тифу в 30–50-і рр. XIX ст. Цей вид боротьби з різноманітними хворобами поступово здобуває прихильників і в Східній Галичині – як надійний, швидкий та доступний спосіб лікування, стаючи серйозною протипагою традиційній медицині, котра була платною й залишалася малодоступною для більшості населення, особливо в сільській місцевості [10].

Унаслідок конституційних реформ у 1860-х рр. відбулися зміни і в державній адміністрації Східної Галичини, що зумовило також певну реорганізацію управління медициною. Інновації в цій сфері регламентувалися головню “Уставою про організацію громадської та санітарної служби здоров’я”, виданою Міністерством внутрішніх справ Австро-Угорщини 30 квітня 1870 р., згідно з якою вирішення медико-санітарних питань перейшло до компетенції органів політичної влади. У

1871 р. створено Крайову раду здоров'я, що діяла при Галицькому намісництві у Львові впродовж 1871–1918 рр. як дорадчий орган [11, с. 83]. З 1873 р. вона зайнялася створенням посад гмінних (дільничих лікарів), котрі мали надавати допомогу сільському населенню. Їхня кількість, однак, зростала дуже повільно [12]. У 1878 р. введено посади повітових, а у 1891 р. – окружних лікарів.

Попри певні заходи, ухвалені австро-угорською владою в ділянці охорони здоров'я, курс уряду на розбудову мережі лікарняних закладів, загалом прогресивну як на той період санітарну організацію, сільське населення Галичини було позбавлене не лише медичної опіки, а й необхідного санітарного нагляду через співвідношення кількості мешканців краю та обслуговуючого їх лікарського персоналу (до прикладу, наприкінці ХІХ ст. один лікар – на 7 065 осіб). Це вело до здорожчання медичних послуг і запровадження приватних лікарських практик. Високі ціни на лікарську допомогу, а також відсутність відповідних знань про охорону здоров'я спричинялися до того, що замість фахових лікарів селяни зверталися за допомогою здебільшого до цирульників, знахарів, бабок-повитух [13].

Традиція тісного зв'язку священнослужителів з практичною медициною сягає ще давніх часів. Високий авторитет душпастирів сприяв формуванню їхніх довірливих відносин із своїми парафіянами. Свої проблеми селяни зазвичай довіряли отцеві, очікуючи від нього поради й допомоги в усіх скрутних моментах свого життя, в т. ч. і в дні занедужання. Тож, з огляду на недоступність медицини для більшості мешканців сільської місцевості, окрім вирішення духовних потреб перед священиком стояло ще одне завдання – лікування хворих. Багато парохів, за висловлюванням І. Наумовича, змушені були одночасно ставати лікарями для своїх парафіян: “Мы душпастыри принуждены уже званіємъ нашимъ стояти при одраxъ болѣзни, духовной паствѣ нашей повѣренныхъ братьей...” [14, с. 87].

1.2. Церква та суспільство в Австро-Угорській та Російській...

Покликаючись на Ганеманна, І. Наумович зазначав, що винайдення гомеопатичних засобів, є найбільшим відкриттям ХІХ ст. [14, с. 85]. Гомеопатія, йшлося у його праці, широко розповсюджена між тим духовенством, “которое съ честию для себе смѣло скажемъ, числитъ во всѣхъ отрасляхъ знанія человѣческаго отлѣчныхъ мужей, извѣстныхъ даже и за границами Руси Галицкой...”. Серед прізвищ протоєреїв, котрі освоїли цей метод лікування, автор називає крилошанина Лаврецького та О. Нуда [14, с. 84, 85], констатує, однак, що відповідними знаннями володіє ще надто мало священиків.

“Нашъ народъ, – читаємо в праці “Душпастирство и гомеопатія”, – во всякихъ своихъ случающихся болезняхъ удается до духовного съ довѣріемъ не лишь о молитву за болящихъ, о чтеніе евангелія надъ головою, о водосвятіе и пр. но также и о опѣки домашній, и мало который священникъ не есть по нуждѣ и врачомъ своихъ прихожанъ, хотя къ сожаленію лиш не многіи отличаются основнѣйшимъ знаніемъ недуговъ человѣческихъ и средствъ изцѣленія, изъ которыхъ найпрактичнѣйшими и наилучшими суть средства гомеопатическіи” [14, с. 82].

Іван Наумович вважав тогочасну традиційну медицину шкідливою й малоефективною, а лікарів недостатньо фаховими: “... много нашихъ питаемыхъ женъ, дѣтей, братьей, друзей падаютъ жертвами алопатіи, которая въ рукахъ невысокоученыхъ, а лишь механически вытросованныхъ сельскихъ и маломѣстскихъ врачейъ приноситъ множество вреда здоровью и житію людскому” [14, с. 86]. Аналогічно оцінював і ситуацію у ветеринарії, наголошуючи, що в Галичині не вистачає ветеринарів (ті є здебільша у великих містах), їхні послуги коштують доволі дорого, а призначені ними ліки переважно приносять більше шкоди, ніж користі. А отже, висноував о. Іван, майбутнє медицини і ветеринарії – за гомеопатією, що дедалі помітніше витісняє традиційні методи лікування і “стає великимъ благодєяніемъ страждущаго чловѣчества” [3, с. 81, 86].

Поштовхом до зацікавлення І. Наумовича гомеопатією стала хвороба його сина. Хлопчиків зробили щеплення від віспи, що призвело до каліцтва: у нього був викривлений хребет і ребра. Батько звернувся до лікаря-гомеопата, і хлопець почав ходити. Проте недуги не покидали дитини і згодом на попереку утворилася велика пухлина. Священик відвів сина до гомеопата Артимовича. Завдяки запропонованому курсу лікування, пухлина тріснула, та оскільки на тілі залишалися рани, які не заживали, лікарі сказали, що на одужання шансів нема. Приїхавши до Стрільча в 1867 р., І. Наумович познайомився із своїм сусідом о. Феофаном Глинським, котрий, побачивши страждання дитини, порадив продовжити лікування гомеопатичними засобами. Ф. Глинський сам узявся до цієї справи, але за п'ять днів з ран почав текти гній, а потім додалася ще носова кровотеча. Це налякало батьків, але о. Феофан заспокоїв їх, що це закономірний процес, що організм так позбувається “погані крові”, якої чимало назбиралося за час хвороби. Все так і сталося. Рани загоїлися, про недугу нагадував лише маленький горбик на спині. У 1871 р. хлопець уже був успішним учнем 4 класу гімназії в Чернівцях. Цей випадок настільки вплинув на о. Івана, що той захопився гомеопатією, всіляко пропагуючи теоретичні знання і практичне застосування цього напрямку медицини [14, с. 88]. Відповідний позитивний досвід одужання був і в його дружини, котрій загрожувала сліпота і котрувилікував лікар-гомеопат К. Качковський.

Спосіб дії гомеопатії на організм людини і тварини І. Наумович порівнював з електричною або магнітною силою: не механічно, а динамічно, не дозою й силою ліків, а “тонкістю”, адже організм людський і тваринний “єсть тонкій вище нашого поняття”. Суть гомеопатії в тому, що застосовуються ліки, які в здоровому тілі можуть викликати недугу, а у хворому її лікують, потрапляючи в організм у дуже незначній кількості. У своєму тексті автор детально описує виготовлення такого лікарського

1.2. Церква та суспільство в Австро-Угорській та Російській...

засобу: цвіт певної рослини розтирається в металевій посудині, потім відтискається сік і додається алкоголь [3, с. 82].

І. Наумович ділився власними досягненнями в цій медичній ділянці, причому як у ветеринарії, так і щодо лікування людей. Апелюючи до закордонної статистики, що гомеопатія краще лікує холеру і тиф, ніж ліки алопатичні, наводить конкретні приклади з власної практики у Стрільчі: після 1864 і 1865 рр. від холери померло 133 людини, а коли вживали гомеопатичні ліки – 72, тобто вдвічі менше.

Стосовно ветеринарної гомеопатії, то її о. Іван практикував і у власному господарстві. Навіть пошкодження ноги в коня та корови він лікував гомеопатично, без хірургічного втручання. 1868 року, коли вирувала епідемія овечої віспи, в усій окрузі вимерло багато тварин, а в господарстві священика – жодної. З тих же 96 овець, що їх для лікування прислав Наумовичу поміщик Яноха, загинула тільки одна [14, с. 81].

У статті І. Наумовича про гомеопатичну медицину знаходимо численні згадки про позбавлення ним своїх парафіян від різних хвороб. Йому, зокрема, вдалося вилікувати від божевілля чоловіка (на ґрунті алкоголізму) та жінку, безумство якої могло призвести самогубства, а також хворого, котрий довго не міг ходити через те, що двічі перехворів коростою.

Автор акцентує на ефективності гомеопатії й у випадку дитячих захворювань. Повідомляє, що врятував дівчинку, яка мала на обличчі рак (“Kinderkrebs. Noma”): “Робиться на лиці въ серединѣ въ ротѣ прищикъ, который розливаеся ширше, выпадае дѣра и цѣле лице до кости. Страшно поглянути на таку нещастну дитину, а смрідъ изъ той раны такій, що не лада кто може его выдержати”. Після вживання гомеопатичних ліків дівчинка одужала [14, с. 96–97].

Пропагуючи гомеопатію, І. Наумович дотримувався позиції її видатного представника Артюра Люце, котрий був переконаний, що лікування невіддільне від духовності. Гомеопатія, писав

о. Іван, є не лише ліком від болячок тілесних – вона підносить і моральність народу. Обираючи такий спосіб боротьби з недугою, хворий не вживає горілки, що “вбиває тіло й душу людини”, а відтак за якийсь час стає “тверезою і чесною людиною”, добрим господарем, і його близькі будуть “благословляти гомеопатію, спрямовану не лише на лікування хворого, а й на весь нелад в усій родині” [14, с. 82].

Для оволодіння священиками цим найефективнішим і найдешевшим способом оздоровлення І. Наумович пропонував запровадити вивчення гомеопатії на богословських студіях у духовній семінарії: “Чѣмъ было бы духовенство наше для народа нашего, если бы люди, способлящіися къ званію духовному, получали на студіяхъ богословскихъ также и науку гомеопатіи, тую науку, котра несе помощь болящимъ ближнимъ такъ легкимъ и дешевымъ способомъ, бо носящая въ карманъ всю аптику, а который лѣками изцѣляются самыи найтяжшіи недуги сотною частью одного крейцера!...” [14, с. 83]

Започаткувати викладання основ гомеопатичної науки в духовній семінарії хотів і знаний лікар-гомеопат К. Качковський (1797–1867), але не отримав згоди митрополита Спиридона Литвиновича. Тому, ствержував І. Наумович, кожен священик повинен самостійно вивчати цю науку з книжок, яких тоді в Галичині було доволі багато. У цій фаховій літературі з гомеопатії німецькою (мовилося передовсім про книгу А. Лютце) та польською (К. Качковського) мовами можна було знайти практичні поради щодо лікування [15]. Придбавши та належно опрацювавши ці видання, душпастирі могли прислужитися “любезному нашому, но въ темноте и забобонахъ живущему, безъ всякой лѣкарской помощи оставленному народу” [14, с. 99].

І. Наумович закликав духовенство, крім справ парафіяльних, господарських і домашніх, виділяти час і на ознайомлення з гомеопатією, застосовувати її методи у своєму найближчому

1.2. Церква та суспільство в Австро-Угорській та Російській...

оточенні, купувати гомеопатичні ліки як для себе, так і для своїх неграмотних сусідів, і щоразу йдучи до хворого, який потребує сповіді, брати із собою відповідну книжку та аптечку [14, с. 81, 83]. “Отъ тогда, – був упевнений священник, – не стануть замикатися двері його дому, бо всѣ болящіи увидятъ въ немъ своего истинного Добродѣя, увеличится любовь прихожанъ къ своему пастырю, о онъ будетъ имъ тѣмъ, чѣмъ долженъ быти, – отцемъ, врачомъ душъ и тѣлесъ!” [14, с. 83].

З ветеринарної гомеопатії о. Іван радив обирати видання також німецько- чи польськокомвні (як-от авторства Длужієвського), які продавалися в усіх книгарнях [3, с. 101]. Оскільки скотарство належало до основних видів діяльності селянства і худоба становила вагому частину його майна [3, с. 81], то кожному сільському господареві теж рекомендувалося придбати книжку з ветеринарної гомеопатії задля запобігання можливим втратам у разі захворювання тварин.

Детальні описи захворювань та їхнього лікування подані І. Наумовичем на шпальтах “Временника” з метою, щоб їх узяли до уваги читачі журналу у власній господарській практиці. За свідченням самого священника, після оприлюднення ним своєї роботи про ветеринарну медицину в 1870 р., він отримав визнання від деяких друзів і багато власників домашніх тварин скористалися його порадами. І. Наумович наголошував, що хвороби можуть бути подолані комплексним вживанням ряду гомеопатичних засобів (часто йшлося про 24, 40 і навіть більше) [3, с. 85]. Він розповів про спосіб лікування дихавиці (захворювання органів дихання), кашлю, нежиті, різних запалень (мозку, легень, кишок, очей), віспи, корости, лишайв, ран та ін. [3, с. 81].

Як підкреслював автор, найважливіше встановити правильний діагноз, тоді вчасно прийняті відповідні ліки дадуть свій позитивний результат. У статті охарактеризовано найпоширеніші гомеопатичні препарати: *Aconitum* – для лікування крові тварин,

Belladonna – нервів, *Bryonia* – суглобів, *Silicea* – кісток та ін. Висвітливши симптоматику окремих недуг, І. Наумович вказує, які саме засоби є щодо них дієвими. Так, при ангині, котра є небезпечною і для тварин, їм потрібно спочатку давати *Aconitum*, потім *Spongia*, якщо ж температура не опускатиметься, то додати *Belladonna*. І. Наумович визнавав, що гомеопатія не може подолати всіх хвороб (їй не під силу, наприклад, епілепсія), але вона лікує віспу, холеру, коклюш, божевілля, які на той час вважалися майже невиліковними.

Гомеопатичними ліками у ХІХ ст. торгували в аптеці Міколяша у Львові (заснована 1826 р. угорським підприємцем Петром Міколяшем) та аптеці “Під золотою зіркою” (при ній у 1852 р. відкрилася хіміко-фармацевтична лабораторія).

До 1883 р. реалізацією ліків у селах переважно займалися цирульники, священики, вчителі та ін. У 1883 р. Крайова рада здоров’я ухвалила рішення, що лише особа з медичною освітою може прописувати хворому відповідні препарати [11, с. 83]. Згідно з протоколом засідання цього органу від 23 червня 1883 р., гомеопатичні засоби також дозволялося виготовляти тільки за рецептом лікаря і тільки тим аптекам, які мали на це право. Лікарі, що практикували гомеопатію, були позбавлені можливості утримувати домашню аптеку [4]. За законом, таку практику могли мати лише випробувані фахівці. Щойно в разі неефективності алопатії або неспроможності хворого оплатити традиційне лікування та відмові лікаря у безкоштовній допомозі, за існування небезпеки смерті вільно було вдаватися до гомеопатичних засобів. Коштували ліки пересічно від 5 р. 7 кр. а. в. до 31 р. А сам виклик медика в село до пацієнта – 20–50 зол. рин. (залежно від відстані) [13].

Із розвитком науки і техніки одним із суспільних завдань стало формування наукового світогляду. Церква також долучилася до викорінення з уявлень про медицину різних забобонних тенденцій, що виникли ще в попередні століття. Необхідно було від-

1.2. Церква та суспільство в Австро-Угорській та Російській...

окремити практичні способи лікування від окультних містичних практик, що завдавали шкоди фізичному стану хворих і водночас сприяли збереженню забобонності серед населення. Ось як характеризував хоча б своїх парафіян у селі Стрільче І. Наумович: “Народъ тутъ еще дуже непросвѣщенный и грубшихъ обычаевъ, а при тѣмъ легковѣрный...” [16, с. 29].

Більшість селян були фаталістами й вірили в призначення долі. Вони дуже рідко зверталися до лікаря, а важко занедужавши, шукали таких людей, “яким приписували не науку з книжок, но вищий від Бога або диявола дар: читати по зірках, знати силу зілля, слова примови”. Тож “коли селянинъ уже въ постели и лѣковъ забagne, тогда баба-знахорка, вѣдьма, стае при немъ яко повага найвысша” [14, с. 97].

Віра в магічні сили ставала причиною звернення за допомогою й до циган, яким приписувалися здібності до чаклунства. Так, на Покутті та Буковині чи не в кожному селі була циганка, котрій селяни довіряли своє лікування: “...есть циганка дуже чорна, стара, и видомъ самымъ уже страшна, то маєте знати, що то протомедикъ. Она лишъ вступить до хаты, поглядаеся по всѣхъ углахъ, подмухае, сплюне, кине фасрль или карты, и уже вся родина вѣрить якъ въ Бога, ей każde слово есть непогрѣшимое” [14, с. 97].

Якщо не допомагали такі “цілителі”, то йшли до “цилюрика”, аби “пустив кров”. “Прійдѣтъ до такого цилюрика въ день торговый, а тамъ... кровь христіянская плыне потоками! Тому зъ одной, тому зъ обохъ рукъ пускае, тотъ мае заворотъ головы, такъ отворяетъ ему жилу на челѣ (!), того болитъ око, то надъ самымъ окомъ кладуться ему пѣявки, тому на крижахъ, тому на потылицѣ, и где кого що болитъ, тамъ рубаеся жила, или кладеся пѣявка” [14, с. 98].

Цирульники були проміжною ланкою між народними медиками та дипломованими докторами медицини. Перші згадки про цирульницькі цехи датовані XIV ст. Окрім голярської справи,

цирульники виготовляли порошки та мазі, пускали кров, лікували рани, виправляли вивихи, видаляти зуби та ін. З часом такі фахівці перейшли до розряду хірургів, їх ще називали костоправами. Офіційно цехи цирульників ліквідовано 1870 р., однак традиції їхнього лікування збереглися аж до початку ХХ т. [17, с. 32].

І. Наумович гостро критикував ставлення баб-повитух до породіль, як і загалом форми їхньої “медичної допомоги”: “Бабы наши, Господи прости, то истинна кара Божья для родящих! Якіи там средства потребляются, якіи насилля тамъ діються природѣ, ужась подумати. И кѣлько несчастливыхъ породовъ, кѣлько неживыхъ дѣтей, кѣлько утробныхъ болѣзней pochodять отъ такого варварского обхожденіяся съ положницами, при чѣмъ горѣлка грае самую важнѣйшую ролю, извѣстно каждому, кто жіе на сель и съ селянамъ мае сообщеніе” [14, с. 89].

Так само негативно священик оцінював ситуацію у ветеринарії. Спеціалістів у цій галузі в селах заміняли сільські знахарі, діяльність котрих, на переконання І. Наумовича, наближалася до злочинної. Абсолютно варварськими були, за його визначенням, такі методи лікування тварин, як пускання крові за будь-якої хвороби, заливання горілкою з полином, перцем та ін., що аж ніяк не могло знизити високу смертність худоби. Тому, за словами о. Івана, людство повинно дякувати Богові й возвеличувати пам’ять великого Ганеманна, що представив гомеопатію як “істинний дар Божий” [3, с. 81].

Таким чином, о. Іван Наумович, який увійшов в історію як церковний, суспільно-політичний та культурний діяч, до своїх численних занять і зацікавлень долучив також гомеопатію, вивчаючи, пропагуючи й водночас практикуючи її у власному житті. Поширення теоретичних і практичних знань з цієї науки він розглядав як особливу місію духовенства, яке покликане не тільки виконувати свої безпосередні душпастирські обов’язки, але й давати вірянам слушні поради в усіх складних життєвих

1.2. Церква та суспільство в Австро-Угорській та Російській...

ситуаціях. З огляду на недоступність медицини для більшості сільського населення краю через її дорожнечу, І. Наумович вважав, що лікування хворих дешевими й ефективними гомеопатичними засобами повинно стати невід'ємною складовою діяльності кожного сільського пароха. Із праць цього автора дізнаємося, що такий спосіб лікування набув певної популярності в Галичині і вдавалися до нього зазвичай священики, намагаючись і в справі фізичного здоров'я прислужитися своїм парафіянам.

1. Колб Н. “З Богом за Церкву і вітчизну”: греко-католицьке парафіяльне духовенство в Галичині у 90-х роках XIX століття / НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Жовква: Місіонер, 2015. 372 с., іл.

2. Герун В. “Просвітництво Русі”: культурно-просвітницька діяльність Івана Наумовича у 1870-х – на початку 1880-х років. URL: http://library.lnu.edu.ua/bibl/images/Istoryko-bibliograch%20seminar/Zasidannja_3_tezu.pdf.

3. Наумович И. Найголовнѣйши болѣзни домашнього скота, и способъ ихъ лѣченія средствами гомеопатическими // *Временникъ Института Ставропигійского съ мѣсяцесловомъ на годъ простый 1870*. Львовъ, 1870. С. 81–104.

4. Глушова Т. Історія створення фармацевтичної промисловості в Україні. URL: <http://www.mif-ua.com/archive/article/21672>.

5. Трач В. Гігієнічні часописи та формування дискурсу громадського здоров'я у Львові на початку XX століття // *Місто: історія, культура, суспільство*. Е-журнал урбаністичних студій. 2017. № 4. С. 136–161. URL: http://resource.history.org.ua/publ/misto_2017_4_11.

6. Голубка М. Просвітницько-економічна та суспільна діяльність І. Наумовича та їх вплив на формування економічних знань в Галичині другої половини XIX століття. URL: <http://www.economy-confer.com.ua/full-article/2440/>.

7. Герун В. Культурно-просвітницька діяльність Івана Наумовича у 1880-ті роки. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/62326/20-Gerun.pdf?sequence=1>.

8. Герун В. Культурно-просвітницька діяльність Івана Наумовича у 1850-х – на початку 1860-х років // *Схід*. 2011. № 7(114). С. 94–99.

9. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93>.
10. URL: <http://hismed.net/node/125>.
11. Юрейко О. Про заснування та діяльність крайової ради здоров'я у місті Львові (1871–1918 рр.) // Історія медицини та фармації. Клінічна фармація, фармакотерапія та медична стандартизація. 2012. № 1–2. С. 81–85. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Kff_2012_1-2_14.
12. Українська медицина та фармація в XVIII, XIX та на початку XX століття. URL: http://5ka.at.ua/load/medicina_ta_zdorov_39_ja/ukrajinska_medicina_ta_farmacija_v_xviii_xix_ta_na_pochatku_xx_stolittja_referat/37-1-0-20233.
13. Білавич І. В. Становлення і розвиток громадської системи охорони здоров'я в Галичині наприкінці XIX – на початку XX ст. URL: <http://www.sworld.com.ua/simpoz4/65.pdf>.
14. Наумович И. Душпастьрство и гомеопатія // Временникъ Института Ставропигійскаго съ мѣсяцесловамъ на годъ простый 1871. Львовъ, 1871. С. 81–99.
15. URL: <http://infosvitz.blogspot.com/2015/05/64.html>.
16. Иванъ Наумовичъ (автобіографія – “Наука” ч. 7. 8. 1872) // Собрание сочиненій И. Г. Наумовича. Львовъ: Изданіе О-ва им. М. Качковскаго, 1926. Томъ первый. С. 1–31.
17. Дидик-Меуш Г. Українська медицина. Історія назв. Львів, 2008. 400 с.